

3. JUDEOCHRZEŚCIJAŃSKIE ELEMENTY W LITERATURZE PATRYSTYCZNEJ (Warszawa ATK, 16 X 1997)

Doroczne ogólnopolskie sympozjum patrystyczne, organizowane przez Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zostało tym razem poświęcone judeochrześcijaństwu, zjawisku religijno-kulturowemu, zajmującemu, zwłaszcza pod wpływem badań Jeana Daniélou, szczególne miejsce w zainteresowaniach zarówno historyków pierwotnego Kościoła jak i patrologów. Obradom przewodniczył ks. prof. dr hab. Marek Starowiejski (UW i PWT Warszawa). Zebrani usiłowali najpierw określić istotę i ramy geograficzno-czasowe judeochrześcijaństwa oraz dokonać ogólnej charakterystyki jego spuścizny literackiej. Następnie została przedstawiona szczegółowa egzemplifikacja elementów judeochrześcijańskich obecnych w dziełach Ojców Apostolskich.

Sympozjum otworzył wstępny referat ks. prof. dra hab. Wincentego Myszora (ATK): – *Judeochrześcijaństwo – problem definicji*. Sformułowanie tematu okazało się nieprzypadkowe, gdyż wybranie jednoznacznej i wyczerpującej definicji tego zjawiska spośród wielu istniejących stanowi rzeczywisty problem metodologiczny. Referent wyróżnił 3 rodzaje definicji, które upatrują istotę judeochrześcijaństwa bądź w obserwacji, bądź w systemie doktrynalnym, bądź w kategorii myślenia. Ku tej ostatniej próbie ujęcia problemu skłania się najbardziej rozpowszechniona definicja Jeana Daniélou (por. *Théologie du judéochristianisme*, Paris 1958; ks. F. Szulc, *Struktura teologii judeochrześcijańskiej w świetle badań Jeana Daniélou*, Lublin 1982), oparta na 2 kryteriach: obserwacji i doktryny. Według Daniélou judeochrześcijaństwo było postacią wczesnego chrześcijaństwa, związaną z żydowską duchowością, formami życia i myślenia. Odróżniał on judeochrześcijaństwo heretyckie (sekty, np. ebionici) od ortodoksyjnego. W swoich badaniach zajmował się głównie tym ostatnim, uznając je za pierwotną formę teologii chrześcijańskiej, wyprzedzającą w rozwoju myśli teologicznej herezje. M. Simon (*Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I-IV w.*, tłum. z franc. E. Bąkowska, Warszawa 1979), dodając do tej definicji kryterium geograficzne, uznał, że najważniejszym miejscem aplikacji judeochrześcijaństwa w rozumieniu Daniélou było środowisko syro-palestyńskie.

Drugi referat wprowadzający pt. *Literatura judeochrześcijańska* wygłosił ks. dr Stanisław Strękowski (ATK). Określił on ramy chronologiczne, wyznaczając koniec owej literatury na połowę II wieku, co zbiega się z początkiem epoki apologetów. Do spuścizny judeochrześcijańskiej zaliczył m. in. pisma Ojców Apostolskich (głównie *List Pseudo-Barnaby*, *Pseudoklementyny* i *Didache*), apokryficzne apokalipsy i ewangelie oraz *Ody Salomona*. Charakterystycznym gatunkiem literackim judeochrześcijaństwa była apokalipsa. Tematy-

ka tych pism obejmowała koncepcję kosmosu, angelologię i zagadnienia eschatologiczne. Referent poddał także analizie kluczową terminologię, występującą w dziełach judeochrześcijańskich (np. arcykapłan, Pan, skała, brama, wschód, dzień, dwie drogi).

Następne wystąpienia były już poświęcone zagadnieniom szczegółowym. Ks. prof. dr hab. Henryk Pietras (PAT) przedstawił *Starożytny spory o autorstwo Apokalipsy kanonicznej*. Pierwszym świadkiem Janowego autorstwa Apokalipsy był Justyn, a czasu powstania księgi – Ireneusz. Stosunek do księgi na przestrzeni pierwszych wieków chrześcijaństwa był uzależniony od obowiązującej szkoły egzegezy. W szkole aleksandryjskiej od Orygenesusa ukształtowała się alegoryczna interpretacja Apokalipsy. Dzięki Euzebiuszowi zachowały się informacje na temat poglądów następcy Orygenesusa – Dionizego. Przyjmował on kanoniczność księgi, uważał jednak, że jej autorem nie jest autor Ewangelii, lecz inny Jan. Szkoła antiocheńska, odchodząc od interpretacji alegorycznej, odrzucała Apokalipsę. Od IV wieku Kościół grecki, z wyjątkiem Aleksandrii, cytował ją coraz rzadziej. Od VII wieku natomiast pozycja jej zaczęła się z powrotem umacniać. Ks. dr Tomasz Skibiński (ATK) w referacie pt. *Egzegeza judeochrześcijańska* zaprezentował techniki egzegetyczne stosowane w judaizmie i ich aplikację w chrześcijaństwie. Na przykładzie wybranych fragmentów *Listu Pseudo-Barnaby* ukazał podobieństwo tego dziełka do żydowskich targumów i midraszów.

Wystąpienie ks. dra Norberta Widoka (Uniwersytet Opolski) nosiło tytuł: *Ignacy z Antiochii – pisarz judeochrześcijański*. Autor referatu stwierdził, że choć z jednej strony Ignacy przestrzegał przed pochopnym przyjmowaniem Prawa Mojżeszowego przez chrześcijan, to z drugiej w jego listach zaznaczył się znaczny wpływ apokaliptyki żydowskiej. *Wpływ Starego Testamentu na rozumienie Eucharystii w okresie Ojców Apostolskich* omówił z kolei ks. dr Jan Słomka (WSD Łódź). Klemens Rzymski dostrzegał głównie wymiar pionowy Eucharystii: biskup, na wzór starotestamentalnego arcykapłana, składa ofiarę Bogu; nie kojarzył Eucharystii ze znakiem jedności Kościoła. Ignacy z Antiochii natomiast, posługujący się głównie obrazowaniem zaczerpniętym z Nowego Testamentu, uważał zgromadzenie liturgiczne za podmiot Eucharystii, a samą Eucharystię za znak jedności Kościoła zgromadzonego wokół biskupa. *Didache* wreszcie zawiera domniemane teksty modlitw eucharystycznych o charakterze wybitnie judaistycznym. Autor tego dziełka podkreśla, nawiązując do prorocstwa Malachiasza (Ml 1, 10 n), że Eucharystia jest nową czystą ofiarą zastępującą ofiary Starego Testamentu.

Towarzysząca referatom interesująca, miejscami burzliwa dyskusja, skupiała się na zagadnieniach związanych z relacjami między hellenochrześcijaństwem i judeochrześcijaństwem u początków istnienia Kościoła. Sympozjum ukazało judeochrześcijaństwo jako zagadnienie wciąż niewystarczająco zbadane oraz zwróciło uwagę na wpływy judaistycznej kultury, doktryny i sposobu

myślenia w takich miejscach dzieł Ojców Apostolskich, gdzie dotąd niewyraźnie je dostrzegano.

ks. Mariusz Szram

4. MONASTYCYZM ZACHODNI OD ZARANIA DO REGUŁY MISTRZA (XXVI Dni Augustiańskie, Rzym 8-10 V 1997)

W dniach 8-10 maja 1997 r. – pod patronatem włoskiego Prezydium Rady Ministrów – odbyło się w rzymskim Instytucie Patrystycznym «Augustinianum» międzynarodowe spotkanie naukowe na temat: *Monastycyzm zachodni od zarania do «Reguły Mistrza» (Il monachesimo occidentale dalle origini alla «Regula Magistri»)*. Sympozjum było XXVI już z kolei Dniami Augustiańskimi, które zgromadziły wielu badaczy starożytności chrześcijańskiej z kościelnych i państwowych uniwersytetów oraz wyższych uczelni m.in. z Anglii, Argentyny, Austrii, Francji, Hiszpanii, Izraela, Meksyku, Niemiec, Szwajcarii, Węgier, Włoch i USA. Z polskich patrologów był obecny jedynie niżej podpisany, jako przedstawiciel Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza w Rzymie. Należy jednak także wspomnieć częściowy udział polskich księży studiujących w Wiecznym Mieście. W programie zapowiedziany był komunikat ks. dra Antoniego Żurka z Tarnowa, ale nie dojechał.

Sympozjum otworzył rektor Instytutu Patrystycznego «Augustinianum» – o. prof. Angelo Di Berardino. Odczyt inauguracyjny wygłosił następnie prof. Salvatore Pricoco z Uniwersytetu w Katanii na Sycylii. Przed południem pierwszego dnia sympozjum wygłoszono jeszcze dla wszystkich uczestników dwa następujące, dłuższe odczyty: Klaus Zelzer (Wiedeń), *Luoghi e regole del primo monachesimo occidentale*; Francesco Saverio Pericoli Ridolfini (Rzym), *Monachesimo «orientale» e «occidentale»: criteri e limiti della distinzione nel periodo delle origini*.

Podczas obrad, odbywających się równolegle w dwóch sekcjach (A i B), wygłoszono około 40 referatów (25-30 min.) i komunikatów (15 min.). Nie będziemy poruszać szczegółowo omawianych zagadnień, gdyż wygłoszone odczyty ukażą się drukiem na wiosnę 1998 r. w serii wydawniczej Instytutu Patrystycznego – «*Studia Ephemeridis „Augustinianum”*». Chcąc jednak przybliżyć przedstawiane na sympozjum odczyty, podamy teraz jedynie ich tytuły.